

دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی

پایان نامه جهت اخذ درجه دکترا

عنوان:

تربیت اسلامی در عصر جهانی شدن:

مفهوم، مبانی، اصول و روش‌های تربیت شهروند جهانی از دیدگاه قرآن

کریم

استاد راهنما:

دکتر طاهره جاویدی کلاته جعفر آبادی

اساتید مشاور:

دکتر حسن نقی زاده

دکتر خسرو باقری

پژوهشگر:

محمد شریف طاهرپور

شهریور ۱۳۹۴

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی مفهوم، مبانی، اصول و روش‌های تربیت شهروند جهانی از دیدگاه قرآن کریم است. با توجه به این هدف سؤال‌های زیر طرح شدند: مبانی هستی‌شناسی، اصول و روش‌های تربیت شهروند جهانی با نظر به مشکلات زیست محیطی از دیدگاه قرآن کریم چیست؟ مبانی انسان‌شناسی، اصول و روش‌های تربیت شهروند جهانی با نظر به چگونگی تعامل با غیر و دیگری از دیدگاه قرآن کریم چیست؟ مبانی ارزش‌شناسی، اصول و روش‌های تربیت شهروند جهانی با نظر به ارزش‌های انسانی از دیدگاه قرآن کریم چیست؟ برای پاسخگویی به این سؤالات از روش قیاس عملی استفاده شده است. به این ترتیب، در این پژوهش سه دسته مبانی هستی‌شناسی، انسان‌شناسی و ارزش‌شناسی استخراج شده است. در حیطه مبانی هستی‌شناسی با توجه به مشکلات زیست محیطی جهانی، ابتدا رویکردهای مختلف نسبت به محیط زیست همچون رویکرد انسان‌محور، اکوفمینیسم، اکولوژی ژرف، یهودیت، مسیحیت و رویکرد اسلامی مورد بررسی قرار گرفته است، سپس، رویکردهای مختلف به تربیت شهروند زیست محیطی همچون رویکرد شهروند زیست محیطی لیبرال، شهروند زیست محیطی مبتنی بر اکولوژی ژرف و شهروند اکوفمینیستی مورد بررسی واقع شده است. در نهایت، بر اساس دیدگاه قرآن کریم مبانی هستی‌شناسی که در ایجاد رفتار زیست محیطی مناسب موثر هستند استخراج و بر اساس این مبانی اصول و روش‌های تربیت شهروند زیست محیطی استخراج شده است. بعضی از این مبانی عبارتند از: طبیعت دارای ماهیتی از اویی و به سوی اویی است، ابتدای طبیعت بر نظام احسن و بعضی از اصول مرتبط با این مبانی عبارتند از: اصل تقویت توجه به ماهیت از اویی و به سوی اویی طبیعت، اصل احساس مسئولیت نسبت به حفظ نظام احسن طبیعت و بعضی از روش‌های مرتبط با این اصول عبارتند از: روش ایجاد نگرش حفاظت از طبیعت به عنوان ودیعه الهی، روش کسب و تقویت آگاهی نسبت به محیط زیست به عنوان یک نظام احسن و

در حیطه مبانی انسان‌شناسی با توجه به معضل تروریسم به عنوان یک مسئله جهانی، ابتدا تاریخچه بنیادگرایی دینی، مؤلفه‌ها و عوامل مؤثر در تداوم آن مورد بررسی واقع شده و سپس رویکردهای مقابله با بنیادگرایی دینی در وجه خشونت‌آمیز، همچون رویکرد تلاش برای ایجاد جامعه مدنی، دیگرگرایی، عدم خشونت معنوی و دیگرگرایی اعتدالی مورد بررسی قرار گرفته است، سپس با توجه به تاریخچه بنیادگرایی

دینی، و مؤلفه‌های آن و رویکرد دیگرگرایی اعتدالی به عنوان نظریه مختار و مبانی انسان‌شناسی قرآن کریم در خصوص تعامل مناسب با دیگری، اصول و روش‌های تعامل با دیگری استخراج شده است. بعضی از این مبانی عبارتند از: کرامت رحمانیه، کرامت رحیمیه و ... بعضی از اصول مرتبط با این مبانی عبارتند از: اصل تکریم انسان، اصل گفتگو، اصل احترام به آئین‌های عبادی و اجتماعی و ... بعضی از روش‌های مرتبط با این اصول عبارتند از: مواجهه محترمانه با مقدسات سایر جوامع، گفتگوی توأم با عطف، عدم اهانت به آئین‌های عبادی و اجتماعی و ...

در حیطه مبانی ارزش‌شناسی با توجه به معضل بی‌عدالتی به عنوان یک مسئله جهانی و با نظر به ارزش‌های انسانی از دیدگاه قرآن کریم که ریشه در فطرت انسان دارند، ابتدا رویکردهای مختلف نسبت به فطرت، همچون رویکرد فطرت همچون امری ساختاری، فطرت همچون امر محتوایی حداکثری مثبت، فطرت همچون امر محتوایی حداکثری مثبت و منفی و فطرت همچون امر محتوایی حداقلی مثبت مورد بررسی قرار گرفته است که بر اساس نظر علامه طباطبایی رویکرد فطرت همچون امر محتوایی حداکثری مثبت به عنوان نظریه مختار پذیرفته شده است.

سپس با توجه رویکرد فطرت همچون امر محتوایی حداکثری مثبت و مبانی ارزش‌شناسی مؤثر در ساختن جهانی پایدارتر و عادلانه‌تر، اصول و روش‌های مرتبط استخراج شده است. بعضی از این مبانی عبارتند از: انسان موجودی مدنی‌الطبع است، دفاع از آنچه مایه کمال آدمی است، عدالت اجتماعی و ... بعضی از اصول مرتبط با این مبانی عبارتند از: تعاون، دعوت برای احیای توحید، شهرت به نیکی و ... بعضی از روش‌های مرتبط با این اصول عبارتند از: تعاون در امور خیر، دعوت حکمت‌آمیز، مخالفت با اعمال ضد انسانی و ...

کلمات کلیدی: تربیت اسلامی، جهانی‌شدن، شهروند جهانی، تربیت شهروند جهانی، محیط زیست، بنیادگرایی، ارزش‌های انسانی، مبانی، اصول، روش

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول : کلیات پژوهش
۲	مقدمه
۵	۱-۱- بیان مسأله
۹	۲-۱- ضرورت و اهمیت پژوهش
۱۱	۳-۱- سؤالات پژوهش
۱۱	۴-۱- روش تحقیق
۱۲	۵-۱- اصطلاحات پژوهش
	فصل دوم: پیشینه پژوهش
۲۴	۲- پیشینه پژوهش
۲۴	الف- پیشینه نظری
۲۴	۱-۲- شهروند جهانی
۲۴	۱-۱-۲- سیر تاریخی مفهوم شهروندی
۲۵	۱-۱-۱-۲- مفهوم شهروندی در یونان باستان
۲۵	۲-۱-۱-۲- مفهوم شهروندی در نظام جمهوری روم
۲۶	۳-۱-۱-۲- مفهوم شهروندی در دوران مسیحیت
۲۷	۴-۱-۱-۲- مفهوم شهروندی در جامعه مدرن
۲۸	۵-۱-۱-۲- مفهوم شهروند جهانی
۳۰	۲-۱-۲- سیر تاریخی شهروند جهانی
۳۲	۲-۲- محیط زیست

۳۴	۱-۲-۲- رویکردهای مختلف نسبت به محیط زیست
۳۴	۱-۱-۲-۲- رویکرد انسان محور
۳۷	۲-۱-۲-۲- رویکرد اکوفمینیسم
۳۹	۳-۱-۲-۲- رویکرد اکولوژی ژرف
۴۱	۴-۱-۲-۲- رویکرد یهودیت
۴۲	۵-۱-۲-۲- رویکرد مسیحیت
۴۳	۶-۱-۲-۲- رویکرد اسلامی
۴۹	۲-۲-۲- رویکردهای مختلف به تربیت شهروند زیست محیطی
۴۹	۱-۲-۲-۲- رویکرد شهروند زیست محیطی لیبرال
۴۹	۲-۲-۲-۲- رویکرد شهروند زیست محیطی مبتنی بر اکولوژی ژرف
۵۰	۳-۲-۲-۲- رویکرد شهروند اکوفمینیستی
۵۱	۳-۲- بنیادگرایی دینی
۵۳	۱-۳-۲- تاریخچه بنیادگرایی دینی
۶۱	۲-۳-۲- مؤلفه‌های بنیادگرایی دینی
۶۲	۳-۳-۲- عوامل مؤثر در تداوم بنیادگرایی دینی
۶۳	۴-۳-۲- رویکردهای مقابله با بنیادگرایی دینی
۶۳	۱-۴-۳-۲- رویکرد تلاش برای ایجاد جامعه مدنی
۶۴	۲-۴-۳-۲- رویکرد دیگرگرایی
۶۶	۳-۴-۳-۲- رویکرد عدم خشونت معنوی
۷۰	۴-۴-۳-۲- رویکرد دیگرگرایی اعتدالی

۷۶	۴-۲- فطرت
۷۷	۱-۴-۲- معناسناسی فطرت
۷۹	۱-۴-۲-۱- روی آوردن به سوی دین معتدل
۸۲	۲-۴-۱-۲- تفاوت بین فطرت و خلقت
۸۳	۲-۴-۱-۳- سرشت یکسان بشری
۸۴	۲-۴-۱-۴- دین قیم
۸۴	۲-۴-۱-۵- عدم آگاهی مردم از دین قیم
۸۶	۲-۴-۲- رویکردهای مختلف نسبت به فطرت
۸۶	۲-۴-۲-۱- فطرت همچون امری ساختاری
۸۸	۲-۴-۲-۲- فطرت همچون امر محتوایی حداکثری مثبت
۹۶	۲-۴-۲-۳- فطرت همچون امر محتوایی حداکثری مثبت و منفی
۹۸	۲-۴-۲-۴- فطرت همچون امر محتوایی حداقلی مثبت
۱۰۰	رویکرد اتخاذی
۱۰۱	ب- پیشینه پژوهشی
۱۰۱	۲-۵- شهروند جهانی
۱۰۱	۲-۵-۱- تربیت شهروند جهانی
۱۰۴	۲-۵-۲- شرایط تحقق شهروند جهانی
۱۰۵	۲-۵-۳- تکثر فرهنگی
۱۱۰	۲-۵-۴- فرصت‌ها و چالش‌های جهانی شدن برای تعلیم و تربیت اسلامی
۱۱۱	۲-۶- محیط زیست
۱۱۱	۲-۶-۱- مبانی محیط زیست

صفحه	عنوان
۱۱۳	۲-۶-۲- شهروند زیست محیطی
۱۱۶	۲-۷- بنیادگرایی دینی
۱۱۶	۲-۷-۱- تروریسم و جهانی شدن
۱۲۱	۲-۷-۲- اهداف تروریسم
۱۲۲	۲-۸- فطرت
۱۲۳	۲-۸-۱- رویکرد قائلین به خصوصیات ثابت انسانی
۱۲۷	۲-۸-۲- رویکرد منکران خصوصیات ثابت انسانی
۱۲۸	۲-۸-۳- شکوفایی فطرت
۱۲۹	جمع بندی و نتیجه گیری
فصل سوم مبانی نظری پژوهش	
۱۳۴	۳-۱- مبانی نظری تربیت شهروند جهانی از دیدگاه قرآن کریم
۱۳۵	الف- مبانی هستی شناسی
۱۳۵	۱- طبیعت دارای ماهیتی از اویی و به سوی اویی است
۱۴۲	۲- ابتدای طبیعت بر نظام احسن
۱۴۳	۳- ابتدای طبیعت بر نظامی عادلانه
۱۴۴	۴- حیات فراگیر
۱۴۶	ب- مبانی انسان شناسی
۱۴۷	۱- کرامت
۱۴۸	۱-۱- کرامت رحمانیه
۱۴۹	۱-۲- کرامت رحیمیه
۱۵۲	۲- حب ذات متعالی

صفحه	عنوان
۱۵۳	۳- عقلانیت
۱۵۷	ج- مبانی ارزش‌شناسی
۱۵۹	۱- انسان موجودی مدنی‌بالطبع
۱۶۰	۲- دفاع از آنچه مایهٔ کمال آدمی است
۱۶۱	۳- عدالت‌خواهی
۱۶۴	۳-۱- عدالت اجتماعی
۱۶۶	۳-۲- عدالت سیاسی
۱۶۸	۳-۳- عدالت فرهنگی
۱۶۹	۳-۱- رویکردهای مختلف نسبت به فرهنگ در عصر جهانی شدن
۱۶۹	۱- رویکرد یکسان‌سازی
۱۷۱	۱-۱- نقد رویکرد یکسان‌سازی
۱۷۵	۲- رویکرد کثرت‌گرایانهٔ رادیکال
۱۷۷	۲-۱- نقد رویکرد کثرت‌گرایانهٔ رادیکال
۱۷۸	۳- رویکرد دورگه‌سازی و پیوند زنی
۱۸۰	۳-۱- نقد رویکرد دورگه‌سازی و پیوند زنی
۱۸۰	۳- رویکرد اسلامی
فصل چهارم دلالت‌های تربیتی شهروند جهانی از منظر قرآن کریم	
۱۸۹	۴-۱- دلالت‌های تربیتی شهروند جهانی از منظر قرآن کریم
۱۹۰	الف- دلالت‌های تربیتی مبانی هستی‌شناسی شهروند جهانی
۱۹۰	مبنای اول: طبیعت دارای ماهیتی از اویی و به سوی اویی است

۱۹۰	اصل تقویت توجه به ماهیت از اویی و به سوی اویی طبیعت
۱۹۲	روش ایجاد نگرش حفاظت از طبیعت به عنوان ودیعه الهی
۱۹۳	روش توجه توأمان به ارزش ابزاری و معنوی طبیعت
۱۹۴	روش مطالعه طبیعت به عنوان جلوه‌های الهی
۱۹۵	اصل تأویل و تفسیر طبیعت
۱۹۶	روش گذر از حجاب طبیعت
۱۹۷	اصل همزیستی مسالمت‌آمیز با طبیعت
۱۹۸	روش مواجهه طبیعی با طبیعت
۱۹۹	اصل تقویت توجه به وحدانیت انسان و طبیعت
۲۰۰	روش تقویت رفتارهای سازگار با طبیعت
۲۰۱	اصل احترام به طبیعت به عنوان موجودی مقدس
۲۰۲	روش احیاء پیوند بین علم و معنویت
۲۰۳	روش قداست بخشی به پرورش گیاهان
۲۰۴	مبنای دوم: ابتدای طبیعت بر نظام احسن
۲۰۴	اصل احساس مسئولیت نسبت به حفظ نظام احسن طبیعت
۲۰۵	روش کسب و تقویت آگاهی نسبت به محیط زیست به عنوان یک نظام احسن
۲۰۶	مبنای سوم: ابتدای طبیعت بر نظامی عادلانه
۲۰۶	اصل حفظ موزونیت طبیعت
۲۰۷	روش عدم اخلال در طبیعت
۲۰۷	روش اصلاح سبک زندگی خود در تعامل با طبیعت

صفحه	عنوان
۲۰۸	اصل عدالت بین نسلی
۲۰۹	تشویق شهروندان به آباد کردن زمین
۲۱۰	روش آموزش مفهوم توسعه پایدار
۲۱۱	اصل عدالت زیست محیطی
۲۱۱	روش مشارکت دموکراتیک
۲۱۲	مبنای چهارم: حیات فراگیر
۲۱۲	اصل حفاظت از حق حیات طبیعت
۲۱۳	روش صرفه‌جویی در استفاده از منابع طبیعی
۲۱۴	ب- دلالت‌های تربیتی مبانی انسان‌شناسی شهروند جهانی
۲۱۴	مبنای اول: کرامت رحمانیه
۲۱۴	اصل تکریم انسان
۲۱۵	روش مواجهه محترمانه با مقدسات سایر جوامع
۲۱۷	روش بیان ویژگی‌های مثبت سایر جوامع
۲۱۸	روش بخشایش در حین قدرت
۲۱۹	اصل گفتگو
۲۲۰	روش گفتگوی توأم با عطوفت
۲۲۱	روش گفتگوی مبتنی بر اعتماد متقابل
۲۲۲	روش ایجاد فرصت‌های برابر برای طرفین گفتگو
۲۲۲	روش داشتن سعه صدر برای گفتگو
۲۲۳	روش استفاده از کلام سلیس و روان در گفتگو
۲۲۴	روش گفتگوی مبتنی بر اقامه دلیل

صفحه	عنوان
۲۲۵	روش گفتگوی مبتنی بر انعطاف‌پذیری
۲۲۶	روش پرداختن به موضوعات مشترک در گفتگو
۲۲۷	اصل تسامح و تساهل
۲۳۰	روش دوری از تعصب
۲۳۱	روش تحمل آراء مخالف
۲۳۱	مبنای دوم: کرامت رحیمیه
۲۳۲	اصل احترام به آئین‌های عبادی و اجتماعی
۲۳۵	روش عدم اهانت به آئین‌های عبادی و اجتماعی
۲۳۶	اصل اعتدال‌ورزی در تکریم دیگران
۲۳۷	روش رعایت تمایز بین انسان و خدا
۲۳۹	مبنای سوم: حُبّ ذات متعالی
۲۳۹	اصل نوع دوستی
۲۴۱	روش داشتن رقت قلب
۲۴۲	روش کنترل حُبّ و بغض‌ها
۲۴۶	اصل تقیّه
۲۴۹	روش تقیّه اکراهیه
۲۵۰	روش تقیّه خوفیه
۲۵۱	روش تقیّه کتمانیه
۲۵۲	روش تقیّه تحبیبی
۲۵۲	مبنای چهارم: عقلانیت
۲۵۲	اصل عقلانیت معتدل

صفحه	عنوان
۲۵۴	روش تحجر زدایی
۲۵۵	روش اجتناب از اسارت فکری
۲۵۶	روش انحصارزدایی
۲۵۸	روش حرمت قائل نهادن به عقل و استدلال‌های عقلی
۲۵۹	اصل پذیرش اختلافات فکری و مذهبی
۲۶۳	روش عدم تکفیر
۲۶۵	روش رعایت حدود مخالفت فکری و مذهبی
۲۷۰	روش پاس داشتن حرمت یکدیگر
۲۷۰	روش حفظ اخوت دینی
۲۷۱	روش حُسن ظن
۲۷۳	ج- دلالت‌های تربیتی مبانی ارزش‌شناسی شهروند جهانی
۲۷۳	مبنای اول: انسان موجودی مدنی‌الطبع است
۲۷۳	اصل تعاون
۲۷۴	روش تعاون در امور خیر
۲۷۶	اصل اعتماد متقابل
۲۷۷	روش تقویت فرهنگ راستگویی
۲۷۸	روش احترام به شخصیت شهروندان
۲۷۹	روش پرهیز از جاسوسی عمومی
۲۸۰	روش رعایت عهد و پیمان
۲۸۰	مبنای دوم: دفاع از آنچه مایهٔ کمال آدمی است
۲۸۱	اصل دعوت برای احیای توحید

صفحه	عنوان
۲۸۱	روش دعوت حکمت‌آمیز
۲۸۲	روش موعظه حسنه
۲۸۴	روش مجادله احسن
۲۸۵	اصل تحمل
۲۸۶	روش حسن خلق
۲۸۷	اصل ارتقاء ظرفیت وجودی
۲۸۸	روش انجام شعائر دینی
۲۸۹	اصل درک فلسفه جهاد اسلامی
۲۹۲	روش آموزش فلسفه جهاد اسلامی
۲۹۳	روش محاسبه سود و زیان
۲۹۴	اصل تلاش برای تحقق صلح
۲۹۶	روش پرورش روحیه صلح دوستی
۲۹۹	مبنای سوم: عدالت اجتماعی
۳۰۰	اصل شهرت به نیکی
۳۰۱	روش پرورش روحیه مخالفت با اعمال ضد انسانی
۳۰۲	روش پرورش روحیه گذشت
۳۰۲	روش احترام به هنجارهای اجتماعی
۳۰۳	اصل پرورش روحیه عدالت دوستی
۳۰۴	روش اجتناب از خودخواهی
۳۰۴	اصل حقوق و وظایف متقابل
۳۰۵	روش رعایت تساوی در حقوق و وظایف
۳۰۶	روش توجه به تفاوت در حقوق و وظایف

۳۰۶

اصل تقویت روحیه انفاق

۳۰۹

روش تشویق به انفاق کردن

۳۱۱

مبنای پنجم: عدالت سیاسی

۳۱۲

اصل تقویت روحیه حق‌گرایی دموکراتیک

۳۱۴

روش دفاع از گفتمان حق‌مدارانه دموکراتیک

۳۱۴

روش پرورش روحیه حقیقت‌جویی

۳۱۵

اصل تقویت روحیه آزادی‌خواهی

۳۲۰

روش به رسمیت شناختن حق آزادی بیان

۳۲۱

روش توسعه فضای نقد و انتقاد

۳۲۲

اصل آزادی معنوی

۳۲۳

روش تزکیه نفس

۳۲۵

اصل تقویت دموکراسی دینی

۳۲۶

روش احترام به آراء عمومی

۳۲۷

مبنای ششم: عدالت فرهنگی

۳۲۷

اصل تقویت پیوند فرهنگی

۳۲۸

روش پیدا کردن نقاط مشترک فرهنگی

۳۲۹

اصل تقویت احترام به حیات فرهنگی جوامع جهانی

۳۳۰

روش فراهم نمودن فرصت ابراز وجود فرهنگی به کشورهای دیگر

فصل پنجم نتیجه‌گیری و بحث

۳۳۳

۵- نتیجه‌گیری و بحث

۳۳۳

۵-۱- پاسخ به سؤالات پژوهش

۳۳۳

الف- مبانی هستی‌شناسی

۳۴۴

ب- مبانی انسان‌شناسی

۳۵۸

ج- مبانی ارزش‌شناسی